

<http://ui.ac.ir/en>

Journal of Applied Sociology

E-ISSN: 2322-343X

Vol. 32, Issue 1, No.81, Spring 2021, pp. 135-154

Received: 11.01.2020 Accepted: 29.09.2020

Research Paper

Examining the Phenomenon of Porterage (Kolberi) in the City of Baneh

Akbar Zare Shah Abadi *

Associate Professor, Department of Sociology, Faculty of Social Sciences, Yazd University, Yazd, Iran

A_zare@yazd.ac.ir

Arezoo Mohammadi

MA Student of Sociology, Faculty of Social Sciences, Yazd University, Yazd, Iran

mohammadiarezo2010@gmail.com

Introduction

The border areas of Kurdistan in recent years have witnessed the emergence of a new phenomenon called porterage (kulbery), which is one of the false and dangerous jobs of the country. Baneh city is one of the poor border areas of Kurdistan province in which the porterage job can be seen. Job opportunities in this city are very limited. Although Iran suffers from unemployment, statistics show that in the Kurdish provinces of the country, the unemployment rate is high, and as a result, the economic and social indicators are not in a good condition.

Material & Methods

The methodological model of this research was based on the methodology of the data-based theory. The approach of this study was qualitative and basic theory was used to analyze the data. The participants of this research were people who work porterage in Baneh city. Participants were selected by the purposive sampling method and using the snowball technique. Semi-structured and in-depth interviews were also used to collect information.

Discussion of Results & Conclusions

The main themes (border political economy, survival risk, demotivation of social exhaustion, the occupation, self-alienation, legitimation, and family dissatisfaction) and a core category (high-risk political economy) to express the attitude of people who do this job in Baneh in relation to the concept of porterage were extracted from the data. The data were finally depicted in the form of a basic model. According to the information obtained from interviews conducted (formal and informal), the Kulbery was an inevitable reaction and strategy of these people to unsatisfactory conditions of the city in terms of geography, economy, and political dominance in the area. In fact, the unfavorable living conditions in the region is one of the causes of the occurrence and continuation of the kulbery. According to the paradigm of the study, it can be

said that the phenomenon of cross-border trade in its current state is a social structure and as a historical and basic matter, the result of reactions and interactions of native people to the opportunities and limitations of geographical, economic, and political conditions. The final result of the study showed that the porterage participating in the study, by interpreting themselves, understood the effective areas in the emergence of the porterage, and expressed concern about it and its adverse consequences. They believed that the borders and algebraic conditions of the region caused the city to be underdeveloped. Rigi (2016) confirmed the results of the study. His research showed that borders, with their special conditions, lead to the phenomenon of underdevelopment, and underdevelopment leads to issues such as contraband and porterage. Kolberi also leads to social inequalities. The study of Amirpour et al. (2012) also confirmed the effect of unemployment and livelihood problems on the formation of porterage. Their results showed that the lack of investment by the government and the private sector was one of the effective causes of creating kulbery. New job opportunities are not provided for the unemployed due to the lack of investment in this city. Based on the findings of the study, kulbars perceived their work as a phenomenon that has its own consequences. They considered their work to be a phenomenon that meets their livelihood needs on the one

* Corresponding author

Zareshahabadi, A. and Mohammadi, A. (2021). Examining the phenomenon of porterage (kolberi) in the city of baneh, *Journal of Applied Sociology*, 32(1), 135-154.

2322-343x / © 2021

This is an open access article under the CC BY-NC-ND/4.0/ License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

<http://dx.doi.org/10.22108/jas.2020.120921.1851>

<https://dorl.net/dor/20.1001.1.20085745.1400.32.1.6.2>

hand and brings them many unpleasant consequences on the other hand, which has made this phenomenon a challenge. The unjust distribution of facilities has led to the spread of the phenomenon of excessive marginalization in the city of Baneh. In fact, by examining the background and basis of the formation of Kolberi and its consequences, the authors of the present study have achieved a kind of risky political economy. A high-risk political economy means that a part of the local issues arisen in the border town of Baneh is rooted in financial issues and in itself depending on the performance of the country's political system. In fact, many of the dangers that lurk in kulbars are rooted in economic issues, and economic issues depend on government policies in the region.

Keywords: Political Economy, Kolberi, Smuggling, Baneh, Frontier Areas, Understanding.

References

- Abdolmohammadi, A. (2010) A study and analysis of social elements affection goods contrabanning in iran. *Journal of Order and Security Guards*, 2(3), 179-207 (in Persian).
- Amirpour, M., & Imantalab, P. (2012) *Factors affecting trafficking in border cities*. Proceedings of the National Conference on Border Cities and Security; Challenges and Approaches, Sistan and Baluchestan University, March 2-3, 2012 (in Persian).
- Aslani Aslamarz, A., Dindarlou, S., & Aslani Aslamers, O. (2014) Studying the effective social factors in tendency of frontiersmen of baneh to goods smuggling, *Journal of Entezam-e- Ejtemaei*, 7 (2), 56-33 (in Persian).
- Azkiya, M., & Ghaffari, Gh. (2005) *Sociology of development (Eight Edition)*. Tehran: Kayhan Publications.
- Azkiya, M., & Rahnama, Y. (2008) A study of social factors affecting fuel smuggling (Case Study: Shaygan garden, mahabad), *Social Sciences Research Journal*, 2 (2), 48-35(in Persian).
- Bahramian, O., & Abbaspour, A. (2014) *A qualitative study of the basis and multifaceted consequences of the smuggling phenomenon, case study of sardasht city based on the basic theory*, The Second National Conference and the First International Conference of New Researches in Humanities, University of Tehran, May 12-13, 2014 (in Persian).
- Chamrasi, M. (2010) *Theoretical pathology and the incidence of social misconduct*. Retrieved from <http://ghandil2012.blogfa.com/post/78>. 22 July 2018 (in Persian).
- Delpasand, K., Mohammadi, P., & Amousi, M. (2017) *A sociological survey of the social world biology of border kulbars*, National Conference on Border Sociology, Development Policies and Social Life of Border Residents, University of Kurdistan, April 5-6, 2017 (in Persian).
- Greenberg, D. F. (Ed.) (1981) *Crime and capitalism: Readings in marxist criminology*. Temple University Press.
- Jahangiri, J., & Mosavat, E. (2012) Investigating the effective study factors related to women's social security case study: women 15-40 years old in shiraz, *Strategic Research on Social Problems in Iran Journal*, 2 (2), 41-55 (in Persian).
- Khaledi, K. (2016) *Porterage phenomenon in the kurdish provinces of iran (First Edition)*. Tehran: Cheragh Andisheh Publication.
- Merton, R. K. (1968) *Social theory and social structure*. New York: Free Press.
- Mohammadpour, A. (2009) *Against the method of logic and design in qualitative methodology (First Edition)*. Tehran: Sociologists Publication (in Persian).
- Mohammadpour, M., & Ghaderzadeh, O. (2010) A - qualitative study of border marketplaces and their impacts on the continuation of smuggling in the city of marivan, *Journal Social Development and Welfare Planning*, 3 (9), 35-80 (in Persian).
- Mohseni, M. (2016) *The sociology of social deviations (Third Edition)*. Tehran: Tahoori Publication (in Persian).
- Qaderzadeh, O., & Ghaderi, O. (2013) A qualitative study of cultural consequences of cross-border trade in marivan city, *Journal of Iranian Socia Studies*, 7 (2), 135-154 (in Persian).
- Rigi, F. (2016) *A qualitative approach to the category of kolberi and the study of land factors affecting it (First Edition)*. Tehran: Cheragh Andisheh Publication (in Persian).
- Ritzer, G. (2004) *Sociological theories in the contemporary era (Seven Edition)*. Translated by Mohsen Thalasi, Tehran: Scientific Publication (in Persian).
- Sediq Sarvestani, R. (2010) *Social pathology, sociology of social deviations (First Edition)*. Tehran: Samt Publication, (in Persian).
- Sotvan, S., & Baluchi, R. (2016) *A study of the baduki phenomenon in baluchistan (First Edition)*. Tehran: Cheragh Andisheh Publication (in Persian).
- Su, Y. A. (2014) *Social change and development: A review of the ideas of modernization, dependence, and the global system*. Tehran. Strategic Studies Research Center.
- Torgler, B., & Schneider, F. (2009) The impact of tax morale and institutional quality on the shadow economy, *Journal of Economic Psychology*, 30, 228-245.

مقاله پژوهشی

درک و فهم پدیده کولبری در شهرستان بانه^۱

اکبر زارع شاه‌آبادی* ، دانشیار، گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه یزد، یزد، ایران

A_zare@yazd.ac.ir

آرزو محمدی، کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه یزد، یزد، ایران

mohammadiarezo2010@gmail.com

چکیده

هدف این مطالعه، درک و تفسیر مردم از پدیده کولبری در شهرستان بانه و رویکرد آن کیفی است. داده‌ها از طریق مصاحبه نیم‌ساختاریافته و عمیق گردآوری شده‌اند. با کمک روش نمونه‌گیری هدفمند با ۲۷ نفر از مطلعان کلیدی مصاحبه شد تا اشباع نظری حاصل شود؛ در نهایت، داده‌ها با روش نظریه زمینه‌ای تحلیل و در قالب ۳۴ مفهوم اساسی و ۷ مقوله عمده (اقتصاد سیاسی مرز، خطرپذیری بقا، مسخ اجتماعی، فرسودگی شغلی، ازخودبیگانگی، مشروعیت‌سازی، نارضایتی خانوادگی) و مقوله هسته «اقتصاد سیاسی مرز» کدگذاری و تحلیل شدند. بر مبنای نتایج این پژوهش، پدیده کولبری رفتاری پرمخاطره است و به منزله امری تاریخی و بسترمند، نتیجه واکنش‌ها و تعاملات کولبران منطقه به فرصت‌ها و محدودیت‌های وضعیت جغرافیایی، معیشتی، اقتصادی و سیاسی است.

واژه‌های کلیدی: اقتصاد سیاسی، کولبری، قاچاق، بانه، مناطق مرزی، درک و فهم

۱. این مقاله از پایان‌نامه استخراج شده است.

* نویسنده مسؤول

زارع شاه‌آبادی، اکبر و محمدی، آرزو. (۱۴۰۰). «درک و فهم پدیده کولبری در شهرستان بانه»، نشریه جامعه‌شناسی کاربردی، ۳۲(۱): ۱۳۵-۱۵۴.

مقدمه و بیان مسأله

کنش‌های بشری به فراخور موقعیت‌های مکانی - زمانی و سطح تکنیک و معرفت افراد، تفاوت‌های محتوایی و صورتی گسترده‌ای دارند. تکرر کنش‌های آدمی نشان‌دهنده گسترده‌گی نیازها و ضرورت‌های اوست و تعاملات اقتصادی و رفع نیازهای معیشتی، یکی از این مجموعه متکثر کنش‌های افراد است (قادرزاده و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۷۶). موضوع اشتغال و دست‌یابی افراد به شغل مدنظر از اساسی‌ترین نیازهای جامعه محسوب می‌شود. بیکاری همیشه به‌منزله پدیده‌ی مخرب اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی مطرح و رفع آن از جمله دغدغه‌های برنامه‌ریزان بوده است (ریگی، ۱۳۹۶: ۵۵). نواحی مرزی کردستان طی سال‌های اخیر شاهد به وجود آمدن پدیده جدیدی به نام کولبری^۱ بوده‌اند که یکی از مشاغل کاذب و خطرناک کشور است. در مناطق کردنشین، کولبر به افرادی گفته می‌شود که برای کسب درآمد، اقدام به حمل اجناسی بر پشت خود بین دو طرف خط مرزی و با دریافت دستمزد ناچیز می‌کنند. شهرستان بانه یکی از مناطق محروم مرزی استان کردستان است که پدیده کولبری در آن به‌وفور دیده می‌شود. فرصت‌های شغلی در این شهر بسیار محدود است. با وجود اینکه پدیده بیکاری به‌نوعی ایران‌شمول است، شواهد آماری موجود بیان می‌کنند که در استان‌های کردنشین کشور، حجم بیکاری بالاست و به‌دنبال آن شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی نیز وضعیت چندان مناسبی ندارند (خالدی، ۱۳۹۶: ۷۱). مردم این منطقه برای گریز از بیکاری و از روی اجبار و استیصال و نیز لزوم تأمین نیازهای زیستی خود و خانواده‌شان به کولبری مبادرت می‌ورزند. کولبری به دو صورت رسمی و غیررسمی (قاچاق) وجود دارد. در کولبری رسمی حمل کالا در بازارچه‌ها و به‌وسیله کارت تردد و در مسیرهای مشخص شده انجام می‌گیرد؛ ولی در کولبری غیررسمی حمل کالا به‌صورت قاچاق و از مسیرهای صعب‌العبور و ممنوع انجام می‌شود. اصطلاح اشتغال غیررسمی مفهوم مبهمی است و ارائه تعریف دقیقی از آن کار دشواری است. در یک تعریف

عمومی، مشاغل غیررسمی به طیف گسترده‌ای از مشاغل موقت یا زیرزمینی ایجادشده در نواحی شهری کشورهای درحال توسعه اطلاق می‌شود. شهرهای مرزی به‌دلیل موقعیت خود و همسایگی با مرزها همواره پتانسیل قاچاق کالا و تشکیل مشاغل غیررسمی را دارند. این نواحی به‌دلیل فاصله از مرکز کشور کمتر توسعه می‌یابند و همواره با مشکل کمبود مشاغل همراه‌اند. شهر مرزی بانه نیز به‌دلیل موقعیت مرزی و توان بالقوه خود در تشکیل مشاغل غیررسمی، اکنون به یکی از مراکز تمرکز اشتغال غیررسمی در ایران به‌دلیل تعداد زیاد کولبران مرزی تبدیل شده است. براساس تعاریف ذکرشده و به‌پشتوانه نظری، کولبری جزء مشاغلی است که ویژگی‌هایی چون خدماتی، خوداشتغالی، کاربر بودن، کوچک‌مقیاس بودن، ورود آسان، مالکیت فردی و خانوادگی و ... و نیز تمامی شاخصه‌های اشتغال غیررسمی را به‌لحاظ اقتصادی دارد و با توجه به ساختار اقتصادی مکانی و وجودداشتن توسعه‌یافتگی مکانی و نبود قدرت جذب نیروی کار در صنایع یا مشاغل جایگزین شکل می‌گیرد (دلپسند و همکاران، ۱۳۹۷: ۶).

در حال حاضر، به‌دلیل انسداد بازارچه‌ها، کولبران به‌صورت غیررسمی به کولبری مشغول‌اند. کولبری در کنار منافع محدود، مخاطرات بسیاری برای کولبران به‌همراه خواهد داشت. کولبران بیشتر در استان‌های آذربایجان غربی، کردستان و کرمانشاه مشغول به این کارند که تنها برای امرار معاش روزانه خود، روی به این شغل خطرناک آورده‌اند. هرساله بیش از ده‌ها نفر از کارگران کولبر جان خود را در مناطق مرزی در اثر حوادثی چون تیراندازی نیروهای نظامی و انتظامی و یا در اثر برخورد با مین‌های به‌جامانده از دوران جنگ تحمیلی و ... از دست می‌دهند. در حال حاضر، هزاران نفر از ساکنان مرزهای غربی کشور از راه مبادلات غیررسمی و تجارت مرزی امرار معاش می‌کنند. در نقاط صفر مرزی در منطقه باشماق مریوان، تمرچین پیرانشهر یا حاج عمران، مرزهای سردشت، عباس‌آباد بانه یا منطقه اورامانات می‌توان صدها کولبر را مشاهده کرد که در سرما، برف و بوران طاقت فرسا یا گرمای سخت با بارهایی سنگین بر دوش و پس

¹ kolberi

ویژه خویش سبب بروز پدیده‌ی توسعه‌نیافتگی می‌شوند و توسعه‌نیافتگی مسائلی همچون قاچاق کالا، کولبری، بدوکی، مشاغل کاذب و ناامنی را به دنبال دارد. در نواحی مرزی کشور، کمبود توان‌های محیطی و نبود زمینه‌ها و زیرساخت‌های مناسب برای توسعه این نواحی، علاوه بر ناپایداری سکونت گاه‌ها، بر امنیت این مناطق نیز تأثیر می‌گذارد.

ستوان و بلوچی (۱۳۹۶) پژوهش «بررسی پدیده بدوکی در بلوچستان» را با رویکرد کیفی و با تکنیک‌های مشاهده مستمر، مصاحبه، گفتگوی عمیق و تجربه زیسته پژوهشگران انجام و نشان دادند نبود زیرساخت‌های کلان اقتصادی، میزان بالای بیکاری، وجود نداشتن سرمایه‌گذاری‌های کلان در بخش کشاورزی، معدن، توریسم و نبود فرصت‌های شغلی جایگزین از سیاست‌های محرومیت این استان است.

خالدی (۱۳۹۶) در مقاله «پدیده کولبری در استان‌های کردنشین ایران» نشان داد کولبری شغل کاذبی است و ویژگی‌های اشتغال رسمی را ندارد. درآمد حاصل از کولبری، موقت، پرنوسان و پایین‌تر از حداقل درآمدی است که تأمین‌کننده نیازهای خانوار کولبر باشد. پایین بودن سهم واردات بازارچه‌های مرزی سبب شده است فعالیت کولبری رسمی، شرایط و توان لازم برای حمایت از مرزنشینان و در نتیجه، تحقق اهداف امنیت اقتصادی و سیاسی پایدار در نواحی مرزی کشور را نداشته باشد. فعالیت کولبری (رسمی و غیررسمی) در کنار منافع محدودی که برای نواحی مرزنشین دارد، همواره با مخاطرات جسمی، جانی، روانی، اجتماعی و اقتصادی همراه است.

اصلائی‌اسملرز و همکاران (۱۳۹۴) در پژوهش «بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر گرایش مرزنشینان بانه‌ای به قاچاق»، وضعیت مرزنشینان شاغل در امر قاچاق شهرستان بانه را بررسی کرده‌اند. روش انجام پژوهش آنها، پیمایش و ابزار گردآوری داده‌ها، پرسش‌نامه به‌همراه مصاحبه بوده است. جامعه آماری پژوهش شامل مرزنشینان شاغل در امر قاچاق شهرستان بانه در سال ۱۳۹۳ و حجم نمونه ۳۸۱ نفر بوده است. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهند بین فشار ساختاری

از طی پستی و بلندی‌ها زیادی در حال کسب درآمد برای گذراندن زندگی فقیرانه خود هستند. تنها در برخی شهرها همچون بانه ده‌ها پاساژ و بازار و صدها خودرووی مخصوص حمل بار برای این نوع از تجارت، بازاری پیدا کرده و رونق گرفته است. در نواحی روستایی نیز گروه زیادی از مردم به منزله واسطه و حمل‌کننده کالا، یعنی کولبری، امرار معاش می‌کنند؛ در واقع، کولبری در چند سال اخیر به یکی از معضلات اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی و حتی امنیتی تبدیل شده و از راه‌های گوناگون بر زندگی و پیرامون مردم منطقه تأثیرگذار بوده است. براساس این پژوهش، کولبران مانند کنشگران خلاق می‌توانند زمینه‌ها و پیامدهای کولبری را بازسازی معنایی کنند؛ در واقع، نگاه و تفسیرهای منحصر به فرد کنشگران از پدیده کولبری و معنای آن، نکته و بحثی است که کمتر بدان پرداخته شده است. اینکه کولبران شهر بانه اساساً چه نگاهی به کولبری و مقولات مرتبط به آن دارند و آن را چگونه معنا و تفسیر می‌کنند، موضوعی است که می‌توان آن را در پژوهشی کیفی دنبال کرد؛ از این رو، فهم دلایل عمیق و ذهنی درباره زمینه‌ها و پیامدهای پدیده کولبری به مطالعه و شناسایی معنای پدیده کولبری در زیست‌جهان روزمره افراد کولبر نیاز دارد. بر این اساس، سؤال‌های اصلی مطرح در این پژوهش چنین‌اند: کولبران چه درکی از پدیده کولبری (رسمی و غیررسمی یعنی قاچاق) در این منطقه دارند؟ کولبران شهر بانه بسترها، مجاری و دلایل شکل‌گیری و نیز پیامدهای کولبری را چه می‌دانند؟

پیشینه پژوهش

جستجوی مقالات و پایگاه‌های اطلاعاتی نشان می‌دهد درباره پدیده کولبری به صورت عمیق پژوهش‌های جامعه‌شناختی چندانی صورت نگرفته است. در ادامه به برخی از پژوهش‌های انجام‌شده اشاره می‌شود:

ریگی (۱۳۹۶) در پژوهش «رویکردی کیفی بر مقوله کولبری و بررسی فاکتورهای زمینه‌ای مؤثر بر آن» که به روش کیفی و رویکرد تحلیل محتوا انجام شده بود، نشان داد مرزها با شرایط

بر گسترش پدیده قاچاق در مناطق مرزی؛ لزوم تدوین سیاست‌گذاری‌های جامع برای انضباط و امنیت در مرزها» نشان دادند در حال حاضر کنترل مرزهای سیاسی به‌ویژه در مناطق کمتر توسعه‌یافته حاشیه‌ای، تنها با بهره‌گیری از نیروی نظامی قابل‌دستیابی نیست و رویکرد توسعه - امنیتی و دیدگاه اقتصادی مناسب‌تر است. همچنین نامی در این مناطق بیشتر از هر چیز منشأ اقتصادی دارد.

تورگلر و اشنایدر^۱ (۲۰۰۹) در پژوهش «رابطه میان نرخ بیکاری و اقتصاد سیاه» با استفاده از روش VAR ساختاری، رابطه میان میزان بیکاری و اقتصاد سیاه را تحلیل کرده‌اند. نتایج پژوهش آنها نشان دادند افزایش میزان بیکاری در بخش رسمی سبب افزایش تعداد افرادی می‌شود که در بخش غیررسمی و اقتصاد سایه کار می‌کنند.

در بررسی پیشینه پژوهشی پدیده کولبری مشاهده می‌شود که بیشتر پژوهش‌های انجام‌شده با رویکرد عمدتاً کمی انجام شده‌اند و برخی از عوامل مؤثر بر پدیده قاچاق (کولبری غیررسمی) را تبیین کرده‌اند. همچنین نتایج به‌دست‌آمده در این پژوهش‌ها چندان ابعاد تازه‌ای از موضوع را نمایان نکرده است. در پژوهش‌های انجام‌شده در خارج از ایران نیز تنها به موضوع قاچاق اشاره شده است؛ چون پدیده کولبری خاص مناطق کردنشین است. لازم است پژوهش‌هایی در این زمینه، در بسترهای فرهنگی - اجتماعی خاص انجام شوند و نتایج مربوط به جوامع دیگر با احتیاط در زمینه‌های اجتماعی و فرهنگی تعمیم‌پذیرند؛ بنابراین، پژوهش حاضر با روش‌شناسی کیفی و تفسیرگرایانه، به بررسی عمیق و ذهنی درک و تفسیر کولبران شهر بانه از پدیده کولبری (رسمی و غیررسمی) پرداخته است.

چارچوب مفهومی

در پارادایم برساختی - تفسیری، انسان موجودی فعال، خلاق و معنا‌ساز تعریف می‌شود که پیوسته در حال ساخت‌وساز و معنادارکردن زندگی اجتماعی و واقعیت‌های اجتماعی روزمره

با متغیر وابسته (گرایش و پذیرش قاچاق به منزله یک شغل مشروع) ارتباط معنی‌داری به‌صورت مستقیم و مثبت و بین رده‌های سنی و سطوح تحصیلی مختلف در گرایش به قاچاق کالا تفاوت معنی‌داری وجود دارد. تحلیل نظری یافته‌های پژوهش با توجه به بافت فرهنگی و اقتصادی بانه نشان دهنده وجود رابطه معنی‌دار بین عوامل اجتماعی و گرایش به قاچاق کالا است؛ البته این رابطه از توسعه‌نیافتگی همه‌جانبه منطقه تأثیر گرفته است.

بهرامیان و عباس‌پور (۱۳۹۴) در پژوهشی کیفی، «زمینه‌ها و پیامدهای چندوجهی پدیده قاچاق در شهرستان سردشت» را بررسی کردند. در این پژوهش از ۲۲ نفر از قاچاقچیان، شهروندان عادی و مطلعان اداری و دانشگاهی شهرستان سردشت مصاحبه انجام شده است. براساس یافته‌های به‌دست‌آمده، مقوله‌های محوری زمینه‌ساز پدیده قاچاق شامل موقعیت و مشکلات اکولوژیکی جغرافیایی، خاص‌گرایی فرهنگی، نابسامانی ساختاری اقتصاد، ناکارآمدی نهادهای کنترلی و مشروع‌سازی عرفی پدیده قاچاق بوده‌اند که طی فرایند تعاملی، سبب گسترش قاچاق و هویت‌سازی قاچاق‌محور به شهرستان سردشت شده‌اند.

امیرپور و همکاران (۱۳۹۱) در پژوهش «عوامل مؤثر بر قاچاق در شهرهای مرزی»، عوامل و متغیرهای مختلف مؤثر بر گسترش و توسعه پدیده قاچاق را بررسی کردند. نتیجه پژوهش آنها نشان داد عوامل زیر انگیزه‌های قاچاق شناخته می‌شوند: بیکاری، مشکلات معیشتی، وجود تبلیغات گسترده، وجود تقاضا در کشور، کاهش واردات رسمی، سودآور بودن قاچاق، ریسک پایین قاچاق کالا، ضعف صنعت و تولید داخلی، سطح نازل قیمت کالاهای قاچاق در مقایسه با محصولات داخلی، گران و پیچیده بودن واردات رسمی، نظارت نکردن بر شهرها و گذرگاه‌های زمینی و دریایی، ضعف قوانین و مقررات مبارزه با قاچاق، پایین بودن سطح امنیت اقتصادی و امکان قاچاق کالا و ناهماهنگی با کشورهای همسایه برای مقابله با قاچاق کالا.

سعیدی و اسماعیل‌زاده (۱۳۸۸) در پژوهش «عوامل مؤثر

¹ Torgler & Schneider

نوع برخورد و تعامل کنشگران با ساختارهای اجتماعی جاری در اطرافشان تماماً خلاقانه و عاقلانه نیست و فرد قاچاقچی به‌طور بازانديشانه عمل نمی‌کند و در بعضی موارد، درک نادرستی از زندگی و بستر اجتماعی خود و جایگاهش دارد؛ اما باز هم زندگی روزمره و عقل سلیم این کنشگر بنیان پژوهش اجتماعی است و پژوهشگر اجتماعی می‌تواند طرح تفسیری از آن ارائه کند (فادرزاده و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۷۹).

همچنین بر طبق دیدگاه توسعه‌نا برابر، علل آسیب‌ها و ناهنجاری‌های موجود در جامعه در ساختارهای جامعه ریشه دارد که بنیان این ساختارها بر مناسبات و روابط حاکم بر جامعه است. طبق این دیدگاه، در این مناسبات و روابط موجود، جامعه به دو قطب کانون و پیرامون تقسیم می‌شود که قطب مرکزی یا کانون، با انحصار فناوریانه و کنترل مالی و رسانه‌ای، منابع را در اختیار خود قرار می‌دهد و از آن بهره‌مند می‌شود و قطب پیرامون، از بسیاری منابع و امکانات موجود در جامعه بی‌بهره می‌شود. این اکثریت پیرامون ناشی از رشد نابرابر و تقسیم ناعادلانه کار، روزبه‌روز فقیرتر و محروم‌تر می‌شوند و این امر زمینه‌ساز بسیاری از کجروی‌ها و معضلات اجتماعی می‌شود؛ از جمله روی آوردن افراد قطب پیرامون و محروم به‌سوی قاچاق تا بتوانند از راه درآمد آن نیازهای اقتصادی - اجتماعی خویش را فراهم کنند (ازکیا و راهنما، ۱۳۸۷: ۴۲).

از منظر جامعه‌شناسی کارکردی، پدیده قاچاق یا کنش کولبری را می‌توان به‌منزله کنش اجتماعی و انحراف از قانون درک کرد. مرتن، در نظریه فشار ساختاری خود اذعان می‌کند که جامعه، فرد را به کج‌رفتاری مجبور می‌کند. به بیان خود او، کج‌رفتاری حاصل فشارهای ساختاری - اجتماعی خاصی است که افراد را به کج‌رفتاری وامی‌دارد (Merton, 1968: 187-248). مرتن معتقد است انفکاک رؤیای برابری جامعه و موفقیت برای همه و نابرابری حقیقی در توزیع فرصت‌ها برای تحقق آن رؤیا ایجاد می‌شود؛ این نابرابری برای اعضای طبقه پایین و گروه‌های اقلیت بیشترین شدت را دارد و به عبارت دیگر، محرومیت در رسیدن به اهداف یا وسایل دست‌یابی به آن (نبود بسترهای توسعه، ضعف ساختارهای صنعت و

است. این رویکرد که بر اصالت انسان در برابر اصالت محیط تأکید دارد، بر این باور است که واقعیت‌ها در فرایند درک و تفسیر انسان‌ها و در خلال زندگی روزمره ساخته و معنادار می‌شوند. معانی تولیدشده به بستر وابسته‌اند و درون آن بستر، معنا می‌یابند؛ بنابراین، نحوه درک و فهم انسان‌ها از واقعیت‌ها اهمیت دارد و اینها اشکال متعددی نیز دارند؛ پس ما با واقعیت واحد و مشخصی روبه‌رو نیستیم؛ بلکه با واقعیت‌های متعدد و گوناگونی روبه‌رو هستیم. در این رهیافت، فاعل و مفعول شناختی یکی هستند و دانش در یک فرایند تعاملی، رابطه‌ای و جدلی تولید و بازتولید می‌شود. دانش تولیدشده در فرایند تعامل ارزیابی و بازانديشی می‌شود و به‌منزله محصول تعاملی مشترک به توضیح، تشریح و تفهیم جهان اجتماعی سوژه‌ها کمک می‌کند (محمدپور، ۱۳۸۹).

در نظریه‌های اخیرتر در مباحث جامعه‌شناسی، افراد کنشگران فعال و بازانديشی قلمداد می‌شوند که ویژگی بازانگري در خود و در روابط پیرامونی خود را دارند. در اینگونه نظریه‌های تلفیقی که ستیز عاملیت و ساختار از بین می‌رود، نظر متفکران بر این است که افراد، عاملیت‌های بازانديش و تفسیرگرند که پاسخ‌های واکنشی صرف به محرک‌های پیرامون خود نشان نمی‌دهند (ریترز، ۱۳۸۳: ۱۵۱-۱۴۴). در این دیدگاه فرد قاچاقچی، کنشگری است که با لحاظ کردن وضعیت معیشتی خود، شرایط اقتصادی منطقه و موقعیت اکولوژیک و ژئوپولیتیک منطقه، به‌گونه‌ای بازانديشانه عمل می‌کند و تا زمانی که وضعیت ساختاری منطقه عوض نشود، این نوع کنش‌ها و به‌دنبال آن این نوع پدیده و مسائل (قاچاق) بازتولید خواهد شد. می‌توان گفت قاچاقچی به‌منزله کنشگری با عادتواره خاص، در یک میدان خاص که قواعد ویژه‌ای بر آن حاکم است، قرار گرفته است و دست به کنش می‌زند و به عبارت دیگر، نقش و تأثیر عوامل و شرایط ساختاری در مناطق مرزی و میان‌مرزینیان در شکل‌دهی به کنش (قاچاق) کنشگر (قاچاقچی) بیشتر است. به هر حال، آنچه اکنون عینیت می‌یابد، این است که کنش قاچاق از جانب یک کنشگر به نام قاچاقچی مستقل از موقعیت خاص حاکم بر آن کنشگر نیست.

بیکار در تأمین یک زندگی محترمانه، آنها را به کج‌رفتاری می‌کشاند. همچنین فرارگرفتن این جمعیت بیکار در حاشیه‌های فرایندهای اقتصادی سبب از دست دادن عزت نفس و ایجاد احساس ناتوانی و بیگانگی در آنان می‌شود که فشارهای زیادی را بر آنها تحمیل می‌کند (صدیق‌سروستانی، ۱۳۸۹: ۷۲).

نیل اسملسر برای نخستین بار اصطلاح توسعه ناموزون را در نظریه تغییرات ساختاری نامتوازن به کار برده است. او از جامعه‌شناسانی است که کوشیده است مفهوم تمایز ساختاری را برای مطالعه کشورهای جهان سوم به کار گیرد. از نظر اسملسر، نوسازی عموماً بر تمایز ساختاری مشتمل است؛ زیرا در این فرایند، ساختار پیچیده‌ای که کارکردهای چندگانه‌ای را بر عهده دارد، به ساختارهای تخصصی متعددی تقسیم می‌شود که هر یک تنها انجام یک وظیفه خاص را بر عهده دارند. این مجموعه متشکل از ساختارهای تخصصی، در کل، همان وظایف ساختار اولیه را انجام می‌دهد. از نظر اسملسر، برای ادغام، تطبیق و هماهنگ‌سازی ساختارهایی که به‌تازگی متمایز شده‌اند، باید نهادها و نقش‌های جدیدی پدید آید؛ با وجود این، ممکن است مسئله ادغام و همسازي به‌صورت رضایت‌بخش حل نشده باشد. اولین دلیل آن، مسئله «ستیز میان ارزش‌هاست» و دومین مسئله، از «توسعه ناموزون» ناشی می‌شود؛ زیرا ممکن است نهادهایی را در نظر آوریم که با وجود نیاز مبرم به آنها هنوز به وجود نیامده‌اند؛ در نتیجه، نداشتن ادغام و همسازي میان ساختارهای تمایز یافته سبب پیدایش آشفتگی‌های اجتماعی می‌شود (Su, 2014: 34-35).

استان کردستان نیز از جمله جوامع توسعه نیافته محسوب می‌شود و با وجود اینکه عناصر نوسازی و مدرنیته به جامعه در تمامی ارکان و عناصر آن وارد و تفکیک‌پذیری نهادهای مختلف در جامعه مانند جوامع پیشرفته انجام شده است، چنان دچار ناهماهنگی، تطبیق نداشتن و ادغام نداشتن است که وضعیت آشفتگی و پریشانی دارد. بحث توسعه‌یافتگی، بحث بسیار مهمی است؛ زیرا بحث بر سر چگونگی دوام و بقای تمامی جوامع سنتی و توسعه نیافته‌ای همانند ماست. می‌دانیم که مشکلات اساسی استان ناشی از توسعه نیافتگی است.

کشاورزی در منطقه، بیکاری، فقر و ... سبب ایجاد سرخوردگی و تعارض می‌شود و وقتی افراد جامعه به این اهداف، ضابطه‌ها و وسایل نهادی یا امکانات دست نمی‌یابند، تعهد آنها نسبت به جامعه سست و در نتیجه مجبور می‌شوند از راه قاچاق به هدفشان برسند (چمراسی، ۱۳۹۰).

یکی دیگر از نظریه‌های استفاده شده در پژوهش حاضر برای تحلیل گرایش یا اجبار به قاچاق کالا، نظریه آنومی دورکهایم است. از نظر او این شرایط بی‌هنجاری یا آنومیک است که فرد را به انحراف و انجام رفتار بزهکارانه سوق می‌دهد نه شرایط فردی. وی معتقد است در شرایط بی‌هنجاری، همبستگی و وابستگی فرد و جامعه از بین می‌رود و ارزش‌ها و هنجارهای سنتی، قدرت و نفوذ خود را در جهت حمایت از افراد جامعه از دست می‌دهند. در این حالت است که افراد جامعه دیگر خود را ملزم به رعایت ارزش‌ها و هنجارها نمی‌دانند و احساس تعلق خود را نسبت به آنها از دست می‌دهند و به ارزش‌ها و هنجارهای جدید که به نظر می‌رسد تأمین‌کننده نیازهای آنهاست، روی می‌آورند (عبدالمحمدی، ۱۳۸۹: ۱۸۴). به‌طور کلی نظریه پردازان معتقد به آنومی، جرم و بزهکاری را امری تحمیلی و ناخواسته به شمار می‌آورند که از سوی نظام اجتماعی بر فرد تحمیل شده است؛ نه اینکه از شرایط درونی فرد برخاسته باشد (محسنی، ۱۳۹۶: ۴۷).

همچنین نظریه پردازان حوزه تضاد، به‌طور مشخص بر طبیعت استثمارگر سرمایه‌داری به‌منزله علت اصلی کج‌رفتاری افراد تأکید می‌کنند (Greenberg, 1981). این نظریه پردازان مدعی‌اند فرایند انباشت سرمایه و افزایش منافع سرمایه‌داری سبب بیکاری بخشی از اعضای طبقه محروم می‌شود که این بیکاری علت اصلی کج‌رفتاری است؛ یعنی سرمایه‌داران با استفاده فزاینده از ماشین‌آلات، اجبار کارگران به کار سریع‌تر و اضافه‌کاری بیشتر و انتقال صنایع به جاهایی که کارگر ارزان‌تر پیدا می‌شود و وارد کردن کارگر از کشورهای فقیر، منافع خود را بدون توجه به نتایج آن افزایش می‌دهند که این امر برخی از کارگران موجود را از کار بیکار و به تعبیر مارکس، به جمعیت مازاد حاشیه‌ای تبدیل می‌کند. ناتوانی این جمعیت

و توانمندسازی ساکنان حاشیه‌ای شهرها از ازدیاد سکونتگاه‌ها و مشاغل غیررسمی بکاهند (مردوخو و ساعی‌ارسی، ۱۳۹۷: ۷۱).

روش پژوهش

الگوی روش‌شناسانه این پژوهش، بر روش‌شناسی نظریه داده‌بنیاد مبتنی است. نظریه داده‌بنیاد (نظریه مبنایی، زمینه‌ای یا گراند‌تئوری)، روش‌شناسی ویژه‌ای است که گلیزر و اشتراوس در سال ۱۹۶۹ م با هدف نظریه‌سازی براساس بنیان‌های تفسیری - برساختی آن را ایجاد کردند و بسط دادند. بنا بر نظر هیگس، نظریه زمینه‌ای عبارت از کشف و استخراج نظریه از داده‌هایی است که به‌طور منظم در فرایند پژوهش اجتماعی به دست آمده‌اند. نظریه زمینه‌ای اصولاً برای ساخت نظریه‌های بنیادی و داده‌محور کاربرد دارد؛ اما می‌توان از آن برای نقد، بسط و آزمون نظریه‌های صوری نیز استفاده کرد (محمدپور، ۱۳۸۹: ۳۱۵-۳۱۴). رویکرد این مطالعه کیفی است. و برای تحلیل اطلاعات از نظریه زمینه‌ای استفاده شده است. مشارکت‌کنندگان، افرادی هستند که در شهرستان بانه در زمینه کولبری فعالیت می‌کنند و انتخاب آنها با روش نمونه‌گیری هدفمند و با استفاده از فن گلوله‌برفی انجام شده است. در انتخاب نمونه سعی شد بیشترین تنوع برحسب برخی ابعاد و شاخص‌های زمینه‌ای رعایت شود. افرادی انتخاب شدند که آگاهی کامل در این زمینه داشتند؛ این افراد از بین ۲۷ نفر از این کولبران انتخاب شدند که از نظر سن، تحصیلات، وضعیت تأهل و نوع کولبری‌شان متفاوت از یکدیگر بودند. سپس با آنها مصاحبه شد؛ مصاحبه‌ها در مکان‌هایی چون منازل کولبران و اماکن تجمع آنها، حاشیه شهر و فروشگاه‌ها انجام شد. انجام همه مصاحبه‌ها سه ماه و هر کدام از آنها بین ۴۵ دقیقه تا ۱ ساعت طول کشید. همچنین مصاحبه‌های ضبط‌شده برای تجزیه و تحلیل داده‌ها به متن تبدیل شدند. فرایند نمونه‌گیری نظری تا زمانی ادامه پیدا کرد که داده‌ها از لحاظ نظری به اشباع رسیدند؛ یعنی فضای مفاهیم و مقوله پر شد و دیگر داده جدیدی ظهور پیدا نکرد. برای گردآوری اطلاعات نیز از مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته و عمیق و برای تحلیل داده‌ها از

مشکلاتی که در تمامی حوزه‌ها در جامعه گرفتار آن هستیم از جمله بیکاری شدید جوانان استان، فقر، مهاجرت گسترده و ... در واقع، نوعی بحران هویت را ایجاد کرده است. ازسویی، با تفکیک‌پذیری‌های انجام‌شده، مسئولیت بسیاری از جنبه‌های زندگی مردم به عهده جامعه و نهادهای مختلف است. همچنین تبعیض‌ها و دست‌نیافتن‌هایی وجود دارند که نارضایتی را در جامعه رواج می‌دهند و روزبه‌روز افزایش می‌یابند؛ برای مثال، درباره مشکلات حوزه اجتماعی می‌توان به روستاییانی اشاره کرد که دیگر قادر به ادامه زندگی و گذراندن معیشت خویش از راه کشاورزی نیستند و برای تأمین رفاه و درآمد کافی راهی شهرهای اطراف می‌شوند؛ اما زمانی که این مسئولیت جامعه به‌درستی انجام نمی‌شود و جایی برای این مهاجران تازه‌وارد نیست، به جمع بیکاران اضافه می‌شوند و کوله‌باری از مشکلات را به بار می‌آورند. اینان یا به شغل‌های کاذب روی می‌آورند و یا به راه‌های دیگری برای امرار معاش دست می‌زنند و چون مکانی برای سکونت ندارند و در جامعه برنامه‌ای برای پذیرش و ادغام این جمعیت صورت نگرفته است، به ساختن سکونتگاه‌های غیررسمی متوسل می‌شوند و مشکلاتی را با خود به وجود می‌آورند. در کردستان کم نیستند مکان‌هایی که به این صورت شکل گرفته‌اند و روزبه‌روز به تعدادشان افزوده می‌شود؛ مناطقی که معضلات و ناهماهنگی‌های فراوانی را به بار می‌آورند. موضوع دیگری که در این حوزه می‌توان بیان کرد، نهادهای کار و امور اجتماعی‌اند که مسئولیت‌گزینش و تأمین شغل افراد را بر عهده دارند و اساساً این سازمان‌ها باید به‌منزله ساختاری اجتماعی نوعی هماهنگی را ایجاد کنند که مانع به وجود آمدن آشفتگی در جامعه شود و با نهادهای دیگر پیوند داشته باشد؛ اما امر اشتغال به‌شدت دچار بحران است و هر کدام از ساختارهای جامعه این مسئولیت‌ها را به عهده دیگری واگذار می‌کند؛ در حالی که اگر بین همین نهادهای سازمان کار و امور اجتماعی و دیگر ساختارهای جامعه هماهنگی و پیوند مسالمت‌آمیزی وجود داشته باشد، می‌تواند با ایجاد سرمایه از طرح‌های بی‌شمار اشتغال‌زایی به ایجاد شغل و ممانعت از آمار بالای بیکاری بپردازد یا با هماهنگی دو ساختار تمایز یافته مسکن و امور اجتماعی، با اسکان

از مشارکت‌کنندگان خواسته شد یافته‌های کلی مطالعه را ارزیابی کنند و درباره‌ی درستی آنها نظر دهند. سپس از نظرهای آنها هنگام نتیجه‌گیری و تحلیل کمک گرفته شد. روش دوم، مقایسه‌ی تحلیلی است؛ در این روش به داده‌های خام مراجعه شد تا ساخت بندی نظریه با داده‌های خام مقایسه و ارزیابی شود. در روش سوم از بازرسی خارجی استفاده شد؛ به‌طوری که بازرسی چندین بار داده‌ها را بررسی و نظارت کرد.

کدگذاری استفاده شد. ابتدا کدگذاری باز انجام شد که الصاق مفاهیم اولیه‌ی داده‌های خام است؛ سپس کدگذاری محوری انجام شد و مقوله‌هایی استخراج شدند که مفاهیم با سطح انتزاع بالاتر داشتند و در پایان، کدگذاری گزینشی انجام شد. در مرحله‌ی کدگذاری گزینشی، مقوله‌ی هسته ظهور یافت. برای دستیابی به معیار اعتبارپذیری، از سه فن استفاده شد: نخست اعتباریابی به وسیله‌ی اعضا انجام شد؛ به‌طوری که

جدول ۱- مشخصات زمینه‌ای مشارکت‌کنندگان

Table 1 – Background information about the participants

ردیف	نام	سن	تحصیلات	وضعیت تأهل	نوع کولبری	مدت کولبری
۱	محمد	۷۰	بیسواد	متأهل	رسمی	۱۰
۲	بهمن	۳۵	کارشناسی	متأهل	رسمی	۳
۳	سعید	۳۴	پنجم ابتدایی	متأهل	غیررسمی	۶
۴	احسان	۲۸	بیسواد	متأهل	غیررسمی	۱۰
۵	حسن	۳۲	دوم ابتدایی	متأهل	غیررسمی	۱۲
۶	عباس	۳۰	دوم دبیرستان	مجرد	رسمی	۸
۷	سینا	۳۷	سوم راهنمایی	متأهل	غیررسمی	۳
۸	مصطفی	۶۰	بیسواد	متأهل	رسمی-غیررسمی	۱۲
۹	کارزان	۴۰	کاردانی	متأهل	غیررسمی	۹
۱۰	نیما	۳۱	بیسواد	متأهل	رسمی-غیررسمی	۱۳
۱۱	حسین	۴۶	دیپلم ریاضی	متأهل	غیررسمی	۱۰
۱۲	عبدالله	۵۰	بیسواد	متأهل	غیررسمی	۱۲
۱۳	رضا	۴۴	بیسواد	متأهل	غیررسمی	۱۲
۱۴	هژار	۲۹	پنجم ابتدایی	متأهل	غیررسمی	۱۱
۱۵	آرام	۳۶	سیکل	متأهل	رسمی	۲
۱۶	رحیم	۴۲	بیسواد	متأهل	رسمی	۸
۱۷	علی	۳۷	دیپلم	متأهل	رسمی	۱۲
۱۸	هژیر	۲۷	کاردانی	مجرد	غیررسمی	۷
۱۹	فرهاد	۱۴	کلاس هشتم	مجرد	غیررسمی	۱
۲۰	بهنام	۲۴	پنجم ابتدایی	متأهل	غیررسمی	۵
۲۱	صابر	۳۲	دیپلم	متأهل	غیررسمی	۷
۲۲	فاتح	۴۶	سوم ابتدایی	متأهل	رسمی	۱۰
۲۳	متین	۲۲	اول راهنمایی	متأهل	رسمی	۴
۲۴	آراس	۱۹	بیسواد	مجرد	غیررسمی	۹
۲۵	مهدی	۲۸	کارشناسی	متأهل	غیررسمی	۱۲
۲۶	محسن	۵۵	دوم دبیرستان	متأهل	رسمی-غیررسمی	۱۱
۲۷	خالد	۳۸	بیسواد	متأهل	رسمی	۱۳

* اسامی مستعارند و واقعی نیستند.

یافته‌های پژوهش

خوانش کولبران از زمینه‌ها و پیامدهای کولبری به شرح زیر در قالب ۳۴ مفهوم اساسی و هفت مقوله عمده (اقتصاد سیاسی مرز، خطرپذیری بقا، مسخ اجتماعی، فرسودگی شغلی، ازخودبیگانگی، مشروعیت‌سازی، نارضایتی خانوادگی) و یک مقوله هسته (اقتصاد سیاسی پرمخاطره) تلخیص و درنهایت، در قالب الگوی یک زمینه‌ای به تصویر کشیده شده‌اند.

هفت درون‌مایه اصلی برای بیان نگرش کولبران شهرستان بانه درباره مفهوم کولبری از داده‌ها استخراج شده‌اند. نحوه بیان درون‌مایه‌ها به گونه‌ای بوده است که ضمن توصیف دقیق تجربه‌های پاسخگویان از فعالیت کولبری، به معنایابی این تجربه‌ها پرداخته شده است. براساس این یافته‌ها، نحوه

جدول ۲- استخراج مفاهیم و مضامین اصلی

Table 2 – Extraction of main concepts and themes

مفهوم هسته	مقوله‌های عمده	تعداد مفاهیم	مفاهیم اساسی
	اقتصاد سیاسی مرز	۸	جبر محیطی، نابرابری‌های اجتماعی، حاشیه‌نشینی، بی‌توجهی سرمایه‌داران، شرایط ساختاری جامعه، فقر، بیکاری، ریسک‌پذیری جغرافیایی
	خطرپذیری بقا	۵	ناامنی مسیر، رفتار پرمخاطره، تجربه خشونت، قانون‌گریزی، بازتولید خانوادگی نقش
	مسخ اجتماعی	۴	نداشتن منزلت اجتماعی، نداشتن جایگاه اجتماعی شغل، اعتمادبه‌نفس پایین، زائل شدن کرامت انسانی
	فرسودگی شغلی	۵	کار سخت، سختی و رنج، احساس ناامنی، اجبار، نارضایتی شغلی
	ازخودبیگانگی	۳	استثمار، ناامنی اقتصادی، کار غیرانسانی
	مشروعیت‌سازی	۶	مشروعیت قاچاق، عادی‌سازی، توجیه اجتماعی قاچاق، فرصت‌های اجتماعی اندک، در دسترس بودن فرصت قاچاق، فرافکنی
اقتصاد سیاسی پرمخاطره	نارضایتی خانوادگی	۳	نگرانی، نگرش منفی، اضطراب خانوادگی

اقتصاد سیاسی مرز

کولبران در این شهر متمرکزند. فضا (جبر محیطی)، مردم منطقه را وادار به انجام کولبری به صورت رسمی و غیررسمی کرده است. سعید ۳۴ ساله در این زمینه اظهار داشت:

«به دلیل موقعیت جغرافیایی شهر بانه تنها راه امرار معاش مردم کولبری است و چون فقط عده معدودی شرایط استفاده از کارت تردد را دارند و می‌توانند به صورت رسمی کولبری کنند و بقیه فاقد مجوز هستند، پس مجبورند به صورت غیررسمی (قاچاق) کولبری کنند؛ درواقع، مرزی‌بودن باعث شده مردم زیادی به کولبری روی بیاورند».

نابرابری اجتماعی و تعمیق فاصله طبقاتی از آفت‌های در کمین جوامع به‌ویژه جوامع در حال توسعه به شمار می‌رود. در کشور ایران بین مناطق، از نظر رفاه مادی و امکانات اقتصادی تفاوت وجود دارد. استان‌های مرکزی امکانات بیشتری در همه زمینه‌ها دارند؛ ولی استان‌های مرزی کمترین

محیط جغرافیایی نقش شگرفی در زندگی افراد ایفا می‌کند. مرزها در تمامی جوانب زندگی افراد یک منطقه دخیل‌اند؛ از جمله نوع شغل افراد، وضعیت اقتصادی منطقه، وضعیت آموزشی و ... افرادی که در مرزها زندگی می‌کنند، تجربه‌های متفاوتی از زندگی کسب می‌کنند و نوع نگرش آنها به زندگی متفاوت‌تر از بقیه مناطق کشور است و به طور طبیعی کنش‌های متفاوتی نیز در زندگی خواهند داشت؛ درواقع، مرزها می‌توانند برای افراد آن منطقه چالش‌هایی ایجاد کنند یا اینکه به فرصت‌هایی برای بهتر زندگی کردن و ایجاد فرصت‌های شغلی برای مردم تبدیل شوند. در حال حاضر، در شهر بانه مرزی‌بودن به چالش تبدیل و این شهرستان به دلیل موقعیت جغرافیایی‌اش، به یکی از مراکز تشکیل اشتغال غیررسمی در استان کردستان تبدیل شده است. بیشترین تعداد

اولین نقاطی اند که از بین می‌روند. پس به دلایل امنیتی دولت و سرمایه‌داران از سرمایه‌گذاری در این مناطق خودداری می‌کنند و ریسک‌پذیری جغرافیایی از عواملی است که زمینه‌ساز ایجاد پدیده کولبری در این منطقه شده است.

خطرپذیری بقا

مخاطره‌پذیری نشان‌دهنده احتمال وقوع رویدادهای آسیب‌رسان یا زیان (فیزیکی، روانی، اقتصادی، سیاسی و ...) است. انسان‌ها در طول تاریخ همواره با خطرات متعدد سروکار داشته‌اند و سعی کرده‌اند خود را از خطرات دور نگه دارند؛ ولی برخی شرایط و موقعیت‌ها در زندگی مانع از این می‌شود که افراد وارد جریان‌ها یا محیط‌های خطرآفرین نشوند. همان‌طور که از صحبت‌های مشارکت‌کنندگان در مصاحبه‌ها پیداست، کولبران برای بقا و زنده ماندن خود و خانواده‌شان مجبورند وارد محیط‌های خطرناک شوند. در مسیرهای تردد آنها خطرات زیادی وجود دارد. جاده‌های مرزی صعب‌العبور و ناهموار است و گذر از این مسیرها هیچ‌گونه امنیتی ندارد. کولبران علاوه بر خطرات ناهمواری جاده و تصادفات و سقوط از کوه، با خطرات وجود مین‌ها و مهمات جنگی در مسیرهای ترددشان روبه‌رو هستند و هر ساله عده زیادی جانشان و یا یکی از اعضای بدنشان را از دست می‌دهند و به بیشترشان هیچ بیمه و یا کمک مادی از طرف سازمان‌های دولتی تعلق نمی‌گیرد. عباس ۳۰ ساله در این زمینه می‌گوید:

«خطر مین در مرز همیشه وجود دارد. جاهایی که ما کول حمل می‌کنیم قبلاً مین‌گذاری شده و پاک‌سازی نشده است. یک دفعه با برادرم بارهای خود را به کولبری که دفترچه نداشت دادیم و بابت حمل آن ۱۵ هزار تومان به او دادیم. متأسفانه بعد از چند دقیقه پاهایش روی مین افتاد و مین منفجر شد و پاهایش را از دست داد. حادثه خیلی وحشتناک و غم‌انگیزی بود.»

آسیب‌هایی زیادی چون آسیب در پاها، کمر و آسیب‌های روحی و روانی و ... هنگام کولبری دامنگیر کولبران است. آسیب‌های جسمی در پاها چون رگ‌به‌رگ شدن پا، دررفتگی پا، گرفتگی عضلات پا، شکستگی پا، قطع پاها و درد شدید در پاها و هر یک از این آسیب‌ها به علل مختلفی چون از کوه پرت شدن،

امکانات را دارند و این تفاوت‌ها وجود نابرابری در جامعه ما را نشان می‌دهد. شهر بانه نمونه بارزی از وجود این نابرابری‌هاست. بنا بر اظهارات مصاحبه‌شوندگان، علت اصلی پدیده حاشیه‌نشینی به صورت کلی به توزیع غیرعادلانه امکانات اقتصادی مرتبط است. کولبران در شهر بانه مهاجرانی اند که از شهرها و روستاهای اطراف به این شهر مهاجرت کرده‌اند و چون از نظر مالی وضعیت مناسبی ندارند، در حاشیه شهر سکنی گزیده‌اند و حداقل امکانات شهری را دارند. در شهر بانه سرمایه‌گذاران (دولت و بخش خصوصی) حاضر به سرمایه‌گذاری نیستند. به‌جز چند واحد صنایع کوچک با کارکنان اندک این شهر، کارخانه و کارگاه ندارد و شرکتی تأسیس نمی‌شود و تاکنون در این زمینه برنامه‌ریزی نشده است. به همین دلیل، فرصت‌های شغلی بسیار اندک‌اند. سال‌هاست بسیاری از مردم برای امرار معاش کولبری می‌کنند. وجود نداشتن برنامه‌ریزی طولانی‌مدت در جهت سرمایه‌گذاری نقش مهمی در بیکاری و فقر مردم ایفا می‌کند؛ چون در صورت وجود نداشتن سرمایه‌گذاری از طرف دولت و بخش خصوصی فرصت‌های شغلی جدید فراهم نمی‌شود و این آغاز شیوع بیکاری و در صورت تداوم، ایجادکننده فقر خواهد بود. در این شهر کشاورزی و دامداری به صورت سنتی اداره می‌شود. وسعت زمین‌های کشاورزی و مزارع در حدی نیست که برای همه فرصت‌های اشتغال‌زایی فراهم کند. فعالیت دامداری‌ها دچار مشکل شده است. نیما ۳۱ ساله در این زمینه چنین بیان می‌کند:

«من در یک خانواده روستایی به دنیا آمدم. جمعیت ما در خانواده به‌مرور زمان بیشتر شده بود و زمین‌های کشاورزی ما هم زیاد نبود؛ در نتیجه، بیشتر اعضای فعال و جوان خانواده بیکار بودیم و از سر ناچاری مجبور شدم به شهر بیایم و چون در شهر هم کاری پیدا نکردم و مهارت خاصی هم ندارم، کولبری می‌کنم و چون کارت تردد مرزی هم ندارم بیشتر به‌صورت قاچاق کولبری می‌کنم.»

یکی از دلایل عمده توجه نکردن به استان‌های مرزی نیز بحث جنگ‌هایی است که احتمال دارد در آینده رخ دهند. در هر کشوری مناطق مرزی، اولین مناطقی اند که در جنگ آسیب می‌بینند و مراکز صنعتی در شهرهای مرزی در زمان جنگ

«عمومیم به وسیله شلیک مأموران مرزی کشته شد و چهار فرزند کوچکش یتیم شدند. افراد زیادی که من آنها را می‌شناختم به وسیله شلیک گلوله مأموران کشته شدند. کولبرانی که قاچاقی کولبری می‌کنند، بعد از اینکه توسط مرزبانان کشته یا زخمی می‌شوند، خانواده‌های آنان باید مبلغ گلوله شلیک شده را به دولت پرداخت کنند؛ آن هم خانواده‌هایی که محتاج لقمه نان هستند».

مسخ اجتماعی

مسخ اجتماعی یا جامعه مسخ شده، تعبیری از معنی مسخ است که جامعه و مردم از حالت طبیعی و فطری و اصیل روی می‌گردانند و برخلاف شأن و جایگاه مطلوب حرکت می‌کنند؛ در واقع، تنزل انسان از مقام و درجه خود به معنی آن است که مسخ اجتماعی شکل گرفته است. طبق گفته‌های کولبران مشارکت‌کننده در مصاحبه‌ها، کولبری هیچ احترام و عزتی بین مردم ندارد. مردم و به‌ویژه ثروتمندان به چشم حقارت به کولبران نگاه می‌کنند؛ در واقع، نگرش بیشتر مردم درباره کولبری منفی است و به همین دلیل، برخی از مردم در برخورد با کولبران واکنش‌های نامناسبی از خود نشان می‌دهند؛ برای نمونه صابر ۳۲ ساله می‌گوید:

«من از موقعی که کولبری می‌کنم از نگاه‌های تحقیرآمیز مردم فهمیدم که هیچ احترام و عزتی بین مردم ندارم و حتی احترامی که قبلاً داشتم رو از دست دادم».

یکی از عوامل ضروری برای امید به زندگی و پیشرفت و موفقیت اعتماد به نفس است. اعتماد به نفس روح و روان انسان را جلا می‌دهد و سرزندگی و شوق را برای انسان‌ها به ارمغان می‌آورد؛ در این صورت انسان تلاش خود را مضاعف می‌کند و زندگی بهتری برای خود و اطرافیانش می‌سازد. برعکس نداشتن اعتماد به نفس سلامتی روحی و روانی انسان را در معرض خطر قرار می‌دهد. احساس حقارت، زندگی را برای انسان سخت و دشوار می‌سازد. اضطراب و استرس و ناراحتی‌های جسمی نیز از پیامدهای آن است. کولبران از اعتماد به نفس پایین رنج می‌برند و آن را زاییده کولبری می‌دانند. آرام ۳۶ ساله در این زمینه چنین اظهار داشت:

«کولبری باعث می‌شود دائم در ترس و اضطراب زندگی کنی و این باعث می‌شود کم‌کم اعتماد به نفس خود را از

سرمزدگی، ناهمواری راه، افتادن روی مین و ... رخ می‌دهد. یکی دیگر از آسیب‌های وارد شده به کولبران آسیب در کمر و زانوان است که انواع مختلفی دارد؛ مثل دیسک کمر، عارضه شدید در زانو‌ها، کمر درد، ساییدگی زانو و آرتروز. آسیب‌های جسمی در کمر نیز مانند آسیب در پاها به علل مختلفی رخ می‌دهد؛ مثل حمل کول سنگین، ماندن در هوای سرد کوهستان و ... سعید ۳۴ ساله این چنین تجربه تلخ خود را بازگو می‌کند:

«یک بار در هوای سرد زمستان چهار تا گالن بیست‌لیتری گازوئیل را روی کولم حمل می‌کردم. یکدفعه پام پیچ خورد و به سنگی برخورد کردم و سه تا گالن از آنها شکست و همه گازوئیل‌ها روم ریخت و کم‌کم مواد جذب بدنم شد و دچار کهیر، سوزش شدید و خارش شدم. پیراهنم را از تنم درآوردم و با شلوار خیس از گازوئیل راه افتادم. چند ساعت این موارد رو تنم بود، بدون اینکه بتونم بدنم را از این مواد کشنده پاک کنم. نزدیک چند هفته من درگیر سوختگی ناشی از این واقعه بودم و الان به خاطر اینکه آن روز چند ساعت در هوای سرد با بدن خیس قرار داشتم، به‌جز مشکلات ناشی از سوختگی، دچار کمر درد شدید هم شدم».

به‌جز آسیب‌های جسمانی، آسیب‌های روحی و روانی دامنگیر کولبران است؛ آسیب‌های روحی چون داشتن استرس، پرخاشگری و عصبانیت، افسردگی، زودرنجی و ... آسیب‌های روحی و روانی هم به علل مختلفی مرتبط‌اند؛ مثل نارضایتی شغلی، تناسب‌نداشتن کولبری با تحصیلات کولبران، نگرش منفی مردم درباره کولبری، واکنش زشت مردم نسبت به کولبران، ترس و استرس هنگام کولبری، قرار گرفتن در معرض خطر، دستمزد ناچیز و کار سخت، منزلت اجتماعی پایین کولبران و غیره.

کار کولبری تهدید جدی برای کولبران محسوب می‌شود. با توجه به سخنان کولبران، خشونت به کار گرفته شده از طرف نیروی انتظامی و مرزبانان یکی از بزرگ‌ترین تهدیدهایی است که جان کولبران را تهدید می‌کند. در صورت گرفتن کالاهای قاچاق حمل شده به وسیله کولبران از طرف مرزبانان، آنها زندانی و جریمه می‌شوند. به گفته کولبران خشونت مرزبانان به‌جز کولبران دامنگیر اسب‌های بی‌گناه هم شده است. در چند سال اخیر مرزبانان تعداد زیادی از اسب‌های کولبران را کشته‌اند. رحیم ۴۲ ساله در این زمینه چنین اظهار داشت:

دست بدهی. این کار به دلیل استرس‌هایی که دارد باعث شده اعتماد به نفسم را از دست بدهم».

کولبری سقوط شأن و عزت انسان است. حمل مقدار زیادی بار، کار انسان نیست و کرامت انسان را خدشه‌دار خواهد کرد. کرامت انسان مهم است؛ چون تکالیف و حقوق انسان را نشان می‌دهد و اساس حقوق بشر محسوب می‌شود. در هر جامعه‌ای رعایت حقوق انسانی سبب پیشرفت، توسعه و عدالت خواهد شد. بی‌توجهی به حقوق انسانی مفاهیم و ارزش‌هایی چون عدالت و برابری را زیر سؤال می‌برد. حفظ کرامت انسان‌ها هم وظیفه مردم و هم وظیفه دولت است. علی ۳۷ ساله در این زمینه چنین اظهار داشت:

«به نظر والدینم و همسرم حمل بار روی کول، کار حیوان است نه انسان. از نظر مردم هم کولبری کار حیوان است، کار انسان نیست. مردم به من می‌گویند این شغل را ترک کنم؛ چون در شأن انسان نیست. من از وقتی که کولبری می‌کنم احساس می‌کنم انسانیت خود را از دست دادم».

فرسودگی شغلی

بر اساس دیدگاه مصاحبه‌شوندگان، کولبری از سخت‌ترین و خطرناک‌ترین کارهاست که با مشقت فراوانی همراه است. کولبران اجناس سنگینی مانند کولر، بخاری، لاستیک، تلویزیون و غیره را روی کول خود حمل می‌کنند و مجبورند کول‌های سنگین را در زمان محدودی و در مسیرهای صعب‌العبوری در مقابل دستمزد ناچیز حمل کنند؛ مسیریایی که تردد بدون کول و وسایل هم برای یک انسان نیرومند مشکل و سخت است. زمان برای کولبران خیلی باارزش است؛ چون هرچه بیشتر این مسیر را طی کنند، می‌توانند کوله‌های بیشتری را حمل و دستمزد بهتری بابت آن دریافت کنند. نیما ۳۱ ساله در این زمینه گفت:

«کولبران برای اینکه دستمزد بیشتری بگیرند با هر سختی که بود کول‌های سنگینی را روی دوش خود حمل می‌کردند. افرادی را دیدم که کولشان از خودشان خیلی بلندتر و سنگین‌تر بود. مردی را دیدم ۱۶۰ سانت قد داشت ولی کولش ۳۰ سانت از خودش بزرگ‌تر بود. من تا ۹۰ کیلو هم کول حمل کردم. سختی و رنجی را که کشیدم، هیچ‌وقت فراموش نمی‌کنم. در کولبری قاچاق برای اینکه

مأموران ما را نبینند از راه‌های خیلی سختی حرکت می‌کنیم؛ آن هم با کول‌هایی که داریم. بعضی وقت‌ها که مرزبانان ما را می‌بینند با سرعت زیادی فرار می‌کنیم آن هم با کول‌هایی که روی دوش داریم. بعضی وقت‌ها مجبوریم کول‌ها را بذاریم و فرار کنیم تا مرزبانان ما را دستگیر نکنند و یا به ما شلیک نکنند».

کولبران در شرایط بسیار سخت کول‌های سنگین را بر دوش حمل می‌کنند. کولبرانی که به‌صورت غیررسمی کولبری می‌کنند شرایط بسیار بغرنج‌تری را تجربه می‌کنند. آنها در هوای سرد کوهستان مجبورند کوه‌ها را طی کنند. در بعضی مواقع مجبورند چند روز در کوه‌ها در شرایط سخت آب و هوایی بدون غذا و آب بپتوئه کنند تا بتوانند لقمه نانی برای خانواده‌شان فراهم کنند. کاری که آنها انجام می‌دهند حتی برای کوهنوردان با تجربه کاری؛ بس دشوار و انجامش برای آنها به احتمال زیاد غیرممکن است؛ ولی عشق به خانواده و تلاش برای بقای خود و خانواده، رنج این کار را برای آنها سهل‌تر می‌کند. طبق گفته‌های مصاحبه‌شوندگان کولبرانی که به‌صورت رسمی کار می‌کنند، در هفته دو بار مجوز حمل بار را دارند. با این دستمزدهای کمی که می‌گیرند، نمی‌توانند هزینه‌های زندگی را تأمین کنند. پس مجبورند در روزهای دیگر هفته به‌صورت قاچاقی کولبری و از مسیرهای غیرقانونی تردد کنند. افرادی زیادی به‌صورت شبانه این خطرات بی‌شماری دارد که از همه مهم‌تر قرار گرفتن در معرض دید مرزبانان است. در این صورت، ترس و اضطراب کشنده‌ای همه وجود کولبران را فرامی‌گیرد. کارزان ۴۰ ساله در این زمینه چنین بیان می‌کند:

«در وقت‌هایی که مرزبانان ما را می‌بینند از ترس فرار می‌کنیم. بعضی مواقع احساس می‌کردیم از خستگی داریم می‌میریم. فقط نفس می‌کشیدم و در عین خستگی دچار اضطراب و ترس شدید ناشی از تیراندازی مرزبانان می‌شدیم. به‌جز اینها مشکلاتی از جمله سرما، گرما، مین سقوط، استرس، ترس، حیوانات وحشی و غیره در این راه وجود دارد».

افرادی که در مناطق مرزی کولبری می‌کنند، واقعاً از سر ناچاری به کولبری می‌پردازند. کولبران مجبورند شرایط سخت و خطرناک این کار را بپذیرند. روزها و شب‌های زیادی در سرمای

قاجاق کالا به‌طور عمده از طریق مردم مناطق مرزی صورت می‌گیرد. یکی از دلایل دیگر مشروعیت‌سازی قاجاق به‌وسیله کولبران، فقر و نبود فرصت‌های شغلی برای تأمین نیازهای معیشتی و مالی افراد است.

مشروعیت‌سازی

کولبرانی که به‌صورت قاجاقی کار می‌کنند با ذکر دلایل مختلف سعی در مشروعیت‌بخشی به کار خود دارند. از نظر آنها به‌دلیل اینکه حقوق شهروندی ندارند و قادر به تأمین نیازهای اولیه زندگی خویش نیستند، هیچ تعهد اخلاقی در وفاداری و پایبندی به قوانین وضع‌شده از طرف نهادهای حکومتی را ندارند. آنها اذعان می‌کنند که برای زنده‌ماندن هیچ راهی به‌جز نادیده‌گرفتن قانون ندارند. کولبری هم به‌صورت رسمی و با استفاده از کارت تردد و هم به‌صورت غیررسمی (قاجاق) انجام می‌گیرد. افرادی که کارت تردد ندارند، مجبورند کالای کسانی را که کارت دارند، در مقابل مبلغ ناچیزی حمل و یا به‌صورت قاجاق اقدام به کولبری کنند. در حال حاضر، نزدیک به یک سال است که مسئولان دولتی بازارچه‌ها را بسته‌اند و اجازه کولبری رسمی را به کولبران نمی‌دهند. بیشتر کولبران مجبور شدند به‌صورت قاجاق کولبری کنند. احسان ۲۸ ساله در این زمینه چنین اظهار داشت:

«کارت تردد یا مجوز فقط به عده خاصی داده می‌شود و بقیه مثل من کارت ندارند و افرادی که کارت ندارند، مجبورند کار قاجاقی کنند. یک سال بیشتر است که بازارچه‌ها را بسته‌اند و بیشتر کولبران به‌صورت قاجاق کولبری می‌کنند؛ یعنی افرادی هم که کارت تردد دارند، در حال حاضر به‌صورت قاجاق کولبری می‌کنند».

وقتی تلاش‌های افراد جویای کار بی‌نتیجه می‌ماند و افرادی در خانواده، آشنایان، دوستان و فامیل را می‌بینند که برای پیدا کردن منبع درآمد ناچیز کولبری می‌کنند، کولبری تنها راه گریزی است که برای آنها باقی می‌ماند؛ در واقع، کولبری به پدیده‌ای عادی و عام تبدیل شده و به جزئی از فرهنگ جامعه درآمده است. هر روز تعداد بیشتری به این کار کشیده می‌شوند. هنگامی که فردی عزم یا اراده می‌کند که کولبری کند، افراد دیگری او را نمونه و الگو قرار می‌دهند و وارد این کار می‌شوند.

زمستان و گرمای طاقت‌فرسای تابستان ساعات زیادی سنگینی کول را بر دوش برای لقمه نانی تحمل می‌کنند، برای اینکه بتوانند با دست پر پیش فرزندانشان برگردند. تن‌های زخمی و شانه‌های خمیده از سختی و رنج کار و روح‌های آزرده از درماندگی و اجبار آنها برای انجام کولبری خبر می‌دهد.

از خودبیگانگی

همیشه در طول تاریخ افرادی از ثمره کار دیگران استفاده می‌کردند. همان‌طور که از صحبت‌های مشارکت‌کنندگان در مصاحبه‌ها نیز پیداست. در حال حاضر نیز ظلم به طبقه ضعیف جامعه مثل کارگران از طرف افراد سرمایه‌دار جامعه تداوم دارد و این مصداق بارز استثمار در دنیای مدرن است. کولبران نیز به‌وسیله سرمایه‌داران استثمار می‌شوند. سرمایه‌داران از جسم و روح کولبران برای ثروت‌اندوزی بیشتر خود بهره‌کشی می‌کنند. آنها بدون اینکه زحمتی بکشند پول‌های کلانی را به‌طور مداوم به دست می‌آورند. می‌توان این استثمار را نوعی برده‌داری جدید دانست. بهمن ۳۷ ساله در این زمینه چنین اظهار داشت:

«ما کولبران جان خود را به خطر می‌اندازیم تا کالاها به سلامت به دست صاحبان کالاها برسد. کولبران زیادی جان خود را به‌خاطر این کار از دست دادند. رنج و سختی این کار را ما کولبران به دوش می‌کشیم و در عوض، سود آن به جیب سرمایه‌داران می‌رود».

طبق اظهارات مصاحبه‌شوندگان، کولبری امنیت اقتصادی برای کولبران ندارد و درآمد حاصل از آن به حدی نیست که بتوانند برای آینده سرمایه‌ای اندوخته کنند تا در زمان ازکارافتادگی و پیری یا گرفتاری‌های زندگی از آن استفاده کنند. درآمد کسب‌شده به‌وسیله کولبری در حدی است که بعضی مواقع کفاف زندگی خانواده‌شان را نمی‌دهد.

مصطفی ۶۰ ساله در این زمینه چنین بیان می‌کند:

«وضعیت مادی من اصلاً خوب نیست. دستمزدی که من از کولبری می‌گیرم کم است. بعضی اوقات که برایم مهمان می‌اد از پس حداقل هزینه پذیرایی آنها برنمی‌آید و مجبورم قرض کنم. کولبری شغلی است که بازنشستگی ندارد و ما مجبوریم تا زمانی که قدرتی در بدن داریم با هر سختی که شده کولبری کنیم».

حسین ۴۶ ساله در این زمینه چنین بیان می‌کند:

«بیشتر افراد روستای ما شغل کولبری دارند و من هم چون بیکار بودم و دوستان و فامیل را دیدم که کولبری می‌کنند، کولبر شدم. تعداد زیادی از آنها قاچاقی کولبری می‌کنند. در شهر بانه از زمان‌های خیلی قدیم قاچاق بوده. قاچاقی‌گری در شهر چیز عادی و زمانی که برای شب‌نشینی به خانه‌های دوستان یا فامیل می‌رویم بیشتر در مورد کولبری و قاچاق حرف می‌زنیم».

یکی از دلیل‌های کولبران برای توجیه عمل قاچاق، جبر ساختاری شهر بانه است. از نظر آنها چون شهر بانه دچار محرومیت شدید است و شغل وجود ندارد و دولت هم در زمینه ایجاد شغل و امنیت پایدار کاری برایشان انجام نمی‌دهد، تعهد آنها نسبت به قانون کمتر شده است و دست به رفتار انحرافی می‌زنند. از دید آنها این دلیل انجام کار قاچاق را توجیه می‌کند. عبدالله ۵۰ ساله در این زمینه می‌گوید:

«اگر فرمانداری به همه بیکاران کارت تردد بدهد ما مجبور نیستیم به‌طور شبانه و به‌صورت قاچاق کولبری کنیم؛ یعنی اگر دولت به همه بیکاران شهر کمک کند دیگه کولبری نمی‌کنیم. به نظر من تا زمانی که در شهر ما شغل وجود نداشته باشد، قاچاق غیرقانونی نیست. زمانی که دولت برای ما کار ایجاد کرد قاچاق غیرقانونی می‌شود».

از دید کولبران کار قاچاق غیرمشروع نیست. توجیه آنها این است که ضروری برای مردم ندارد. مردم پدیده قاچاق را که در واقع، یک نابهنجاری است، پذیرفته‌اند و بیشتر آنها فعالیت قاچاق را رفتار و کنش بهنجاری می‌دانند. از همه مهم‌تر، تعریف مردم شهر بانه از قاچاق، با تعریف قانون از قاچاق، تفاوت دارد. آنها فقط حمل بعضی از کالاها مثل مشروبات الکلی و مواد مخدر را قاچاق محسوب می‌کنند.

رضا ۴۴ ساله در این زمینه چنین روایت می‌کند:

«کاری که من و کولبران دیگر انجام می‌دهیم، کار خلافی نیست؛ چون ضروری برای دیگران ایجاد نمی‌کند. اگر دولت برای ما کار پیدا می‌کرد قاچاق نمی‌کردیم. به نظر مردم فردی که کالاهایی چون یخچال، تلویزیون، کولر را حمل می‌کند، قاچاقچی نیست؛ ولی حمل مشروبات الکلی و مواد مخدر را قاچاق می‌دانند».

در دسترس بودن فرصت قاچاق از دیگر عوامل مشروعیت‌بخشی به عمل قاچاق است. وضعیت جغرافیایی

شهر بانه از عواملی است که سبب گسترش قاچاق کالا در این شهر شده است؛ وضعیت جغرافیایی یعنی وجود کیلومترها راه خاکی در مرزها و همچنین هم‌جواری با کشور عراق که تلاش زیادی برای کنترل مرزها از طرف آنها صورت نمی‌گیرد. رضا ۴۴ ساله در این زمینه چنین بیان می‌کند:

«روستای ما نزدیک مرز است و تنها راه برای امرار معاش قاچاق است. من چون نتوانستم کاری پیدا کنم، آسان‌ترین راه برای پول درآوردن استفاده از مرز بود. در قسمت‌هایی از مرز که مربوط به کشور عراق است، کنترل کمتری انجام می‌گیرد».

در گفتگو با کولبران هنگام مصاحبه، همه آنها به نقش دولت در بیکاری خود و روی آوردن مردم به کولبری و قاچاق بسیار تأکید می‌کردند. آنها دولت را مسبب محرومیت شهر بانه می‌دانستند. از نظر آنها دولت به دلیل مرزی بودن شهر نگاه امنیتی نسبت به شهر دارد و به همین دلیل، تلاشی برای ایجاد تغییرات مثبت در این شهر نمی‌کند. آنها می‌گفتند اگر دولت در اینجا کارخانه و کارگاه تأسیس می‌کرد، بیکاری و کولبری رواج نداشت و فقر در شهر رخت برمی‌بست. در عین حال، دولت را ایجادکننده معضلات و رفع این معضلات و بن‌بست‌ها را هم منوط به سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و عملکرد دولت می‌دانستند. علی ۳۷ ساله در این زمینه چنین می‌گوید:

«دولت شهرهای مرزی مانند شهر بانه را فراموش کرده است. کارخانه و یا کارگاهی در شهر ما وجود ندارد و دولت هم آنها را نمی‌سازد تا از بیکاری نجات پیدا کنیم و گرنه مجبور نمی‌شدیم کولبری کنیم یا شبانه به مرز برویم».

نارضایتی خانوادگی

کولبری فعالیت خطرآفرینی است که یکی از علل اصلی مخالفت خانواده‌ها نسبت به کولبری، خطرآفرینی آن است. این خطرآفرینی هم بر روان کولبر و هم خانواده او تأثیر منفی دارد. خانواده‌های کولبران به دلیل خطرات متعدد این شغل، همیشه نگران‌اند. خطرات جسمی همیشه در کمین کولبران است. کولبران زیادی در این راه دچار حادثه شدند؛ ولی مجبورند باز هم به کار خود ادامه دهند. کارزان ۴۰ ساله در این

زمینه چنین می‌گوید:

«من وقت‌هایی که به کولبری می‌روم تا برگردم خانواده همیشه نگران و چشم به راه‌اند که برگردم. همه خانواده‌ام از جمله والدین و همسر نسبت به این شغل رضایت ندارند. به خاطر خطراتی که شغل کولبری دارد؛ خطراتی مثل روی مین افتادن، شکستگی پا، دیسک کمر و گردن، افتادن از کوه و...».

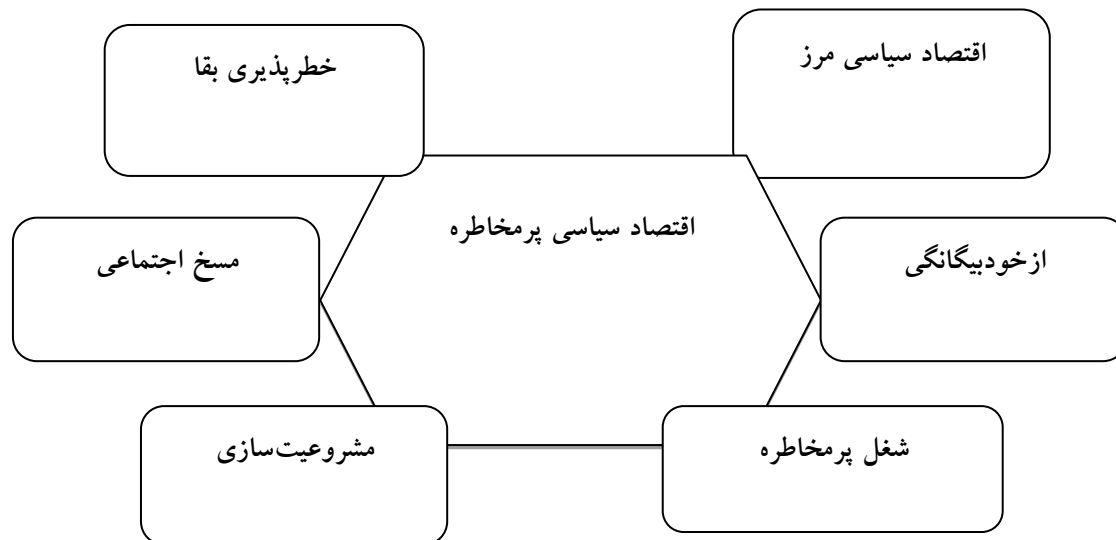
در بررسی مصاحبه‌های کولبران می‌توان فهمید این شغل ترس و اضطراب‌های زیادی برای کولبران و خانواده‌های آنان به همراه آورده است. کولبری پر از دلهره و ترس است و این خود موجب کابوس‌های شبانه کولبران شده است. در موارد حادثه کولبران را دچار زودرنجی و عصبانیت کرده است. در اینگونه موارد نگرانی و اضطراب خانواده آنها بیشتر هم می‌شود. حسن ۳۲ ساله در این زمینه چنین بیان می‌کند:

«این شغل پر از ترس و اضطراب است؛ اضطرابی که این شغل با خود دارد باعث شده که در خواب دچار کابوس شوم. از نظر روحی وضع مناسبی ندارم. من قبلاً خیلی آرام بودم ولی از وقتی که کولبری می‌کنم، زود از کوره درمی‌رم و عصبانی می‌شم. خانواده‌ام مثل من اضطراب و استرس دارند».

نتیجه

مقوله‌های شرح داده‌شده، درک و تفسیرهایی هستند که شرکت‌کنندگان در این پژوهش بر آنها تأکید کرده‌اند؛ بنابراین، با توجه به اطلاعات به‌دست‌آمده از مصاحبه‌های انجام‌شده در زمینه کولبری (رسمی و غیررسمی)، پدیده کولبری، واکنش و راهبرد گریزناپذیری از جانب کولبران به شرایط توسعه‌نیافته شهر از لحاظ جغرافیایی، اقتصادی و سیاسی حاکم بر منطقه است؛ در واقع، وضعیت نامساعد معیشتی حاکم بر منطقه از علل بروز و تداوم پدیده کولبری است.

براساس این گفته‌ها و با توجه به پارادایم حاکم بر روند پژوهش حاضر می‌توان گفت پدیده تجارت مرزی در حالت کنونی‌اش برساختی اجتماعی است و به‌منزله امری تاریخی و مستمرند، نتیجه واکنش‌ها و تعاملات مردم منطقه به فرصت‌ها و محدودیت‌های وضعیت‌های جغرافیایی، اقتصادی و سیاسی است (محمدپور و قادرزاده، ۱۳۹۰: ۲۳).

نمودار ۱- بخشی از الگوی پارادایمی درک و تفسیر مردم از کولبری در شهرستان بانه

Chart 1- Part of the paradigm model of people's perception and interpretation of Coulberry in Baneh city

ابراز نگرانی می‌کنند. نتایج زیر حاصل بازسازی معنایی انجام‌شده از درک و تفسیر کولبران از زمینه‌ها و بسترهای شکل‌گیری کولبری (رسمی و غیررسمی) و نیز نگرش آنها به

نتیجه نهایی این پژوهش نشان می‌دهد کولبران شرکت‌کننده در پژوهش حاضر، با تفسیر خود زمینه‌های مؤثر در ظهور پدیده کولبری را درک و از پیامدها و نتایج ناگوار آن

پیامدهای کولبری است. آنها بر این باورند که مرزها و شرایط جبری منطقه موجب توسعه‌نیافتگی شهر می‌شود. پژوهش ریگی (۱۳۹۶)، نتایج پژوهش حاضر را تأیید می‌کند. او نشان داد مرزها با شرایط ویژه خویش سبب بروز پدیده توسعه‌نیافتگی می‌شوند و توسعه‌نیافتگی مسائلی همچون قاچاق کالا و کولبری را به دنبال دارد. همچنین کولبران بر نابرابری‌های اجتماعی تأکید می‌کردند. نابرابری‌های اجتماعی در حوزه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی و ... فرصت‌های دسترسی افراد جامعه به منابع بارز مادی و موقعیت‌های برتر را از بین می‌برد. ادامه این روند به ایجاد و شکل‌گیری مشاغل کاذبی چون کولبری و قاچاق کالا ختم می‌شود. نبود اشتغال سالم و پایدار که برای افراد منبع درآمدی باشد، از موانع مهم توسعه‌نیافتگی این مناطق است. پژوهش امیرپور و همکاران (۱۳۹۱) نیز بر تأثیر بیکاری و مشکلات معیشتی در شکل‌گیری کولبری تأکید می‌کند. نتایج این پژوهش بیان‌کننده این بودند که سرمایه‌گذاری نکردن دولت و بخش خصوصی یکی از فاکتورهای مؤثر در ایجاد کولبری است. فرصت‌های جدید شغلی به دلیل سرمایه‌گذاری نکردن در این شهر برای بیکاران فراهم نمی‌شود. وجود نداشتن امنیت اقتصادی و حمایت و پشتیبانی دولت از سرمایه‌داران محلی، از عوامل خودداری کردن آنها از سرمایه‌گذاری است. همچنین وجود نداشتن برنامه‌ریزی طولانی‌مدت در جهت رشد و شکوفایی منطقه، برنامه‌ریزی نکردن در زمینه استفاده از ظرفیت‌های بالقوه، نبود زیرساخت و وجود نداشتن کارخانه و کارگاه نامناسب بودن عوامل ساختاری در شهر بانه را نشان می‌دهد و این خود مسبب بیکاری و فقر است و در نهایت، موجب شکل‌گیری پدیده کولبری می‌شود.

بر اساس یافته‌های این پژوهش، کولبران پدیده کولبری را به منزله پدیده‌ای درک می‌کنند که پیامدهای خاص خود را دارد. آنها کولبری را پدیده‌ای می‌دانند که از یک طرف، نیازهای معیشتی آنها را رفع می‌کند و از طرف دیگر، پیامدهای متعدد ناخوشایندی را برایشان به ارمغان می‌آورد که سبب شده است این پدیده به چالش تبدیل شود. توزیع ناعادلانه امکانات سبب شیوع پدیده حاشیه‌نشینی مفرط در شهر بانه

شده است. بیشتر افراد ساکن در حاشیه شهر، به شغل کولبری مشغول‌اند. نتایج پژوهش نشان می‌دهند کولبری با رفتارهای پر مخاطره همراه است؛ در واقع، کولبران با خطرات و دشواری‌های بی‌شماری دست و پنجه نرم می‌کنند. آنان برای تأمین معیشت خانواده مجبورند خطرات این کار را بپذیرند. کولبران به جز آسیب‌های جسمی با آسیب‌های روحی بسیاری روبه‌رو می‌شوند. بیشتر کولبران خشونت را تجربه کرده‌اند که سبب استرس و اضطراب مداوم در محیط شغلی شده است؛ با این حال، برای بقا و زیستن مبارزه می‌کنند؛ مبارزه‌ای که به قیمت جانشان تمام می‌شود. نتایج پژوهش نشان می‌دهند کولبران به ویژه کولبران غیررسمی، در جهت توجیه عملکرد خود راهبردهای کنشی را پیش گرفته‌اند و سعی در مشروعیت‌بخشی به عملکرد خود دارند. طبق یافته‌های پژوهش کولبران دچار مسخ اجتماعی شدند؛ به طوری که در مناطق مرزی نقش باربر، وسیله و ابزار غیرانسانی را دارند و کرامت و شأن انسانی آنان نادیده گرفته شده است. کولبران به صرف اینکه نمی‌توانند شغلی پیدا کنند و مجبور به کولبری‌اند، منزلت و اعتبار اجتماعی قبلی خود را از دست داده‌اند. طبق یافته‌های این پژوهش، با وجود حوادث زیادی که برای کولبران اتفاق می‌افتد، هیچ‌گونه بیمه‌ای به آنها تعلق نمی‌گیرد و آنها در حمایت هیچ بیمه‌ای قرار ندارند و این ناامنی کار کولبری را نشان می‌دهد. پژوهش خالدی (۱۳۹۶) نیز نتایج به دست آمده را تأیید می‌کند. او نشان داد کولبری شغل کاذبی است و ویژگی‌های اشتغال رسمی را ندارد. فرسودگی شغلی از مهم‌ترین پیامدهای کولبری است. فرسودگی شغلی دربرگیرنده پیامدهای منفی متعددی است که کولبری برای کولبران به بار می‌آورد؛ در واقع، فرسودگی شغلی ناشی از خستگی مفرط روحی یا بدنی است. آنها شرایط بسیار بغرنجی را تجربه می‌کنند. ترس، اضطراب و احساس ناامنی و نارضایتی شغلی همواره با آنها همراه است. یافته‌های این پژوهش نشان دادند از خودبیگانگی نیز از پیامدهای منفی کار کولبری است. می‌توان گفت کولبری نوعی برده‌داری جدید است و کولبران به وسیله صاحبان بارها استثمار می‌شوند. آنها در مقابل دستمزد ناچیزی کار بسیار طاقت‌فرسا و پر مخاطره‌ای

همه مناطق کشور یکسان نیست. فرصت‌ها و امکانات لازم را در اختیار مردم مرزنشین قرار نمی‌دهد؛ یعنی هرچه از کانون‌های مرکزی قدرت دورتر شویم و به شهرهای حاشیه‌ای کشور می‌رسیم، سطح برخورداری از خدمات و فرصت‌ها کاهش پیدا می‌کند؛ به همین دلیل، دسترسی به زیرساخت، آموزش مهارت و ... کاهش پیدا می‌کند.

منابع

ازکیا، م. و راهنما، ی. (۱۳۸۷). «بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر قاچاق سوخت؛ مطالعه موردی: باغ شایگان مهاباد»، پژوهش‌نامه علوم اجتماعی، س ۲، ش ۲، ص ۳۵-۴۸.

اصلائی‌اسلمرز، ع؛ دیندارلو، س. و اصلائی‌اسلمرز، الف. (۱۳۹۴). «بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر گرایش مرزنشینان بانه‌ای به قاچاق کالا: زمینه‌ها و راهکارها»، فصلنامه انتظام اجتماعی، س ۷، ش ۲، ص ۳۳-۵۶.

امیرپور، م؛ ایمان‌طلب، پ. و عنایتی، س. (۱۳۹۱). «عوامل مؤثر بر قاچاق در شهرهای مرزی»، در مجموعه مقالات همایش ملی شهرهای مرزی و امنیت؛ چالش‌ها و رهیافت‌ها، دانشگاه سیستان و بلوچستان، ص ۱۵۳-۱۴۲.

بهرامیان، الف. و عباس‌پور، الف. (۱۳۹۴). «مطالعه کیفی زمینه‌ها و پیامدهای چندوجهی پدیده قاچاق»، مطالعه موردی شهرستان سردشت براساس نظریه مبنایی»، دومین کنفرانس ملی و اولین کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های نوین در علوم انسانی، تهران. چمراسی، م. (۱۳۹۰). «آسیب‌شناسی نظری و بروز کج‌رفتاری‌های اجتماعی» برگرفته از سایت <http://ghandil2012.blogfa.com/post>

خالدی، ک. (۱۳۹۶). پدیده کولبری در استان‌های کردنشین ایران. تهران: چراغ اندیشه.

دلپسند، ک؛ محمدی، پ. و آموسی، م. (۱۳۹۷). «بررسی جامعه‌شناختی زیست‌جهان اجتماعی کولبران مرزی»، همایش ملی جامعه‌شناسی مرز، سیاست‌های توسعه و حیات اجتماعی مرزنشینان،

را انجام می‌دهند؛ در واقع، جسم کولبران جزئی از مایملک کاپیتالیست‌های محلی شده است. مشروعیت‌سازی از مقوله‌های استخراج‌شده از مصاحبه‌هاست که نگرش کولبران نسبت به مشروعیت فعالیت قاچاق را نشان می‌دهد. یافته‌های این پژوهش تأییدکننده پژوهش بهرامیان و عباس‌پور (۱۳۹۴) مبنی بر این است که عواملی چون موقعیت و مشکلات اکولوژیکی جغرافیایی، خاص‌گرایی فرهنگی، نابسامانی ساختاری اقتصاد، ناکارآمدی نهادهای کنترلی و مشروعیت‌سازی عرفی پدیده قاچاق، زمینه‌ساز این پدیده‌اند.

در الگوی پارادایمی (نمودار ۱) سعی شده است این پدیده در قالب فرایندی منطقی دیده شود. در این الگو بازسازی این مراحل براساس چیزی است که کولبران تجربه و آن را در مصاحبه‌ها بیان کرده‌اند. هسته نهایی پژوهش با عنوان «اقتصاد سیاسی پرمخاطره» است؛ در واقع، با بررسی زمینه و بستر شکل‌گیری کولبری و پیامدهای حاصل از آن به نوعی اقتصاد سیاسی پرمخاطره دست یافتیم. اقتصاد سیاسی نشان‌دهنده تعامل دو کلمه اقتصاد و سیاست است. اقتصاد سیاسی یعنی دولت مدیریت اقتصاد جامعه را بر عهده دارد. می‌توان گفت هر تحولی در اقتصاد به تحول در سیاست بستگی دارد. اقتصاد سیاسی پرمخاطره به این معنی است که بخشی از مسائل محلی ایجادشده در شهر مرزی بانه، در مسائل مالی ریشه دارند و این خود به عملکرد نظام سیاسی کشور وابسته است؛ در واقع، خطرات بسیاری که همواره در کمین کولبران است، در مسائل اقتصادی ریشه دارند و مسائل اقتصادی نیز به سیاست‌گذاری‌های دولت در این منطقه وابسته‌اند. پس فرایندهای اقتصادی در خدمت سیاست‌اند. پژوهش سعیدی و اسماعیل‌زاده (۱۳۸۸) درباره وجودداشتن امنیت اقتصادی، نتایج به‌دست‌آمده را تأیید می‌کند. نتیجه پژوهش آنها نشان داد در حال حاضر، کنترل مرزهای سیاسی به‌ویژه در مناطق کمتر توسعه‌یافته حاشیه‌ای، تنها با بهره‌گیری از نیروی نظامی قابل‌دستیابی نیست و رویکرد توسعه امنیت و دیدگاه اقتصادی را مناسب‌تر می‌داند. ناامنی در این مناطق بیشتر از هر چیز منشأ اقتصادی دارد. نظام مرکز - پیرامونی حاکم است؛ یعنی نگاه دولت به مناطق مرزی مرکزگراست و توجه دولت به

- California: Mayfield.
- Merton, R. K. (1968) *Social theory and social structure*. New York: Free Press.
- Su, Y. A. (2014) *Social change and development: a review of the ideas of modernization, dependence and the global system*. Translated by: Mahmoud Habibi Mazaheri. Tehran: Strategic Studies Research Center.
- Torgler, B. & Schneider, F. (2009) The impact of tax morale and institutional quality on the shadow economy. *Journal of Economic Psychology*, 30, 228-245.
- دانشگاه کردستان.
- ریتزر، ج. (۱۳۸۳). *نظریه‌های جامعه‌شناسی در دوران معاصر*. ترجمه محسن ثلاثی، تهران: علمی.
- ریگی، ف. (۱۳۹۶). *رویکرد کیفی بر مقوله کولبری و بررسی فاکتورهای زمینه‌ای مؤثر بر آن*. تهران: چراغ اندیشه.
- ستوان، ص. و بلوچی، ر. (۱۳۹۶). *بررسی پدیده بدوکی در بلوچستان*. تهران: چراغ اندیشه.
- سعیدی، ع. و اسماعیل‌زاده، خ. (۱۳۸۸). *عوامل مؤثر بر گسترش پدیده قاچاق در مناطق مرزی؛ لزوم تدوین سیاست‌گذاری‌های جامع برای انضباط و امنیت در مرزها*. تهران: ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز، معاونت پژوهش و آمار و اطلاعات.
- صدیق‌سروستانی، ر. (۱۳۸۹). *آسیب‌شناسی اجتماعی (جامعه‌شناسی انحرافات اجتماعی)*. تهران: سمت.
- عبدالمحمدی، الف. (۱۳۹۰). «مطالعه و بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر قاچاق کالا در ایران»، *فصلنامه نظم و امنیت انتظامی*، ش ۳، ص ۲، ص ۱۷۹-۲۰۷.
- قادرزاده، الف؛ محمدپور، م. و قادری، الف. (۱۳۹۲). «مطالعه کیفی تأثیرات بازارچه‌های مرزی بر تداوم پدیده قاچاق»، *مجله جامعه‌شناسی کاربردی*، ش ۲۴، ص ۳، ص ۱۹۴-۱۷۵.
- محسنی، م. (۱۳۹۶). *جامعه‌شناسی انحرافات اجتماعی*. تهران: طهوری.
- محمدپور، الف. (۱۳۸۹). *ضد روش منطق و طرح در روش‌شناسی کیفی*. تهران: جامعه‌شناسان.
- محمدپور، الف. و قادرزاده، الف. (۱۳۹۰). «برساخت اجتماعی پدیده تجارت مرزی؛ ارائه یک نظریه زمینه‌ای در شهرستان مریوان»، *مجله برنامه‌ریزی، رفاه و توسعه اجتماعی*، د ۳، ش ۹، ص ۸۰-۳۵.
- مردوخی، س. و ساعی‌ارسی، الف. (۱۳۹۷). «تبیین علل توسعه‌نیافتگی استان کردستان ایران، با کاربست روش کیفی»، *مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران*، س ۱۱، ش ۱، ص ۶۳-۷۵.
- Greenberg, D. F. (Ed). (1981) *Crime and capitalism: Readings in marxist criminology, palo alto*.